

Artykuły recenzyjne

Liturgia Sacra 24 (2018), nr 1, s. 267–272

DOI: 10.25167/LitS/24(2018)1/267-272

STANISŁAW RABIEJ

Wydział Teologiczny, UO

Ekumeniczny liturgista z pogranicza polsko-czesko-słowackiego

Na gruncie krajów Grupy Wyszehradzkiej rzadko spotykamy badaczy naukowych jednakowo dobrze poruszających się w obszarze trzech krajów, języków i kultur. Zapewne w tym wąskim gronie znajduje się Walerian Bugel (ur. w 1968 r. w Koszycach na Słowacji). Ze względu na aktywność zawodową rodziców i zaistniałą wtedy sytuację geopolityczną rozpoczął naukę w polskiej szkole podstawowej w Żukowie Górnym, którą kontynuował w polskiej placówce w Czeskim Cieszynie oraz w tamtejszym Gimnazjum z Polskim Językiem Nauczania. Studia teologiczne odbył na Wydziale Teologicznym św. Cyryla i Metodego w Litomierzycach, które uwieńczył magisterium z teologii. W 1991 r. podjął studia trzeciego stopnia w Instytucie Ekumenicznym KUL, gdzie po dwóch latach, na podstawie rozprawy *Wersje słowackie liturgii bizantyjskiej św. Jana Chryzostoma z lat 1976 i 1986. Studium teologiczno-liturgiczne*, zyskał licencjat kanoniczny z teologii ekumenicznej. W 1998 r. na Wydziale Teologii KUL obronił pracę doktorską: *Eklezjologia Unii Użhorodzkiej*, napisaną pod kierunkiem o. prof. Wacława Hryniewicza OMI. Opublikowano ją dwa lata później w wydawnictwie KUL pod bardziej literackim tytułem: *W obawie o własną tożsamość. Eklezjologia Unii Użhorodzkiej*, Lublin 2000, ss. 242. Jej wersja czeskojęzyczna (*Ekleziologie Užhorodské Unie a jejich dědiců na pozadí doby*) ukazała się w 2003 r.

Po ukończonych studiach doktoranckich pracował jako adiunkt w Katedrze Teologii Praktycznej Grekokatolickiego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. P.J. Šafárika w Preszowie (obecnie Uniwersytet Preszowski) na Słowacji. Następnie w latach 1998–2016 był zatrudniony jako pracownik naukowy w projekcie badawczym: *Zjednoczona Europa a chrześcijaństwo*, zaś od 2003 r. jest adiunktem w Katedrze Teologii Liturgicznej Cyrylo-Metodiańskiego Uniwersytetu im. Palackého w Ołomuńcu. W międzyczasie (2002–2003) podjął pracę na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Hradec Králové. W tych uczelniach zlokalizowanych na terenie Czeskiej Republiki i Słowacji (Koszyce, Preszów) rozwijał swoją działalność badawczą, pisarską oraz organizacyjno-dydaktyczną. Zarówno środowisko wzrastania, wykształcenie, miejsca studiów oraz zatrudnienie w ośrodkach naukowo-badawczych wskazują na bogaty językowo i kulturowo profil autora. Dobra znajomość rodzimych języków (czeski, słowacki, polski), wzbogacona angielskim, rosyjskim i niemieckim, dały mu dostęp do literatury specjalistycznej i zapewne znajdują odzwierciedlenie we własnych publikacjach.

Na bibliografię W. Bugela, po uzyskaniu stopnia doktora nauk teologicznych, składa się ponad 100 publikacji. W jego dorobku są: 4 monografie i 1 słownik, 14 artykułów naukowych w periodykach recenzowanych (5 pol., 7 czes., 1 słow., 1 ang.), 51 rozdziałów w monografiach wieloautorskich (22 czes., 17 pol., 10 słow., 1 ang., 1 ros.), 13 tłumaczeń tekstów teologicznych, 29 recenzji publikacji monograficznych, 6 skryptów i podręczników (wszystkie po czesku), 17 artykułów popularnonaukowych (w jęz. czeskim), współredakcja 14 monografii (13 czes., 1 ang.). Lektura dorobku pisarskiego autora pozwala wyróżnić kilka obszarów badawczych. Zasadniczo koncentruje się wokół zagadnień istotnych dla teologii ekumenicznej¹, liturgii², tra-

¹ Np.: *Główne kierunki rozwoju ekumenii w Czechach*, w: P. JASKÓLA (red.), *Ekumenizm na progu trzeciego tysiąclecia. Materiały sympozjum ekumenicznego inaugurującego działalność Instytutu Ekumenizmu i Badań nad Integracją na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego*, Opole 2000, s. 147–152; *Katolicko-prawosławne konsensusy na celosvětové úrovni* [Uzgodnienia katolicko-prawosławne na poziomie światowym], Velehrad 2001, ss. 98; *Katolicko-prawosławny dialog. Texty z let 1965–1995* [Dialog katolicko-prawosławny. Teksty z lat 1965–1995], Velehrad 2002, ss. 107; *Ekumenické dimenze apoštolského listu Novo millennio ineunte* [Dymensje ekumeniczne listu apostołskiego Novo millennio ineunte], w: *Novo millennio ineunte: Pracovní seminář Katedry pastorální a spirituální teologie CMTF UP konaný dne 16. října 2002*, Olomouc 2002, s. 60–67; *Ekumeniczne doświadczenia Kościołów w Czechach*, w: L. GÓRKA, S. PAWŁOWSKI (red.), *Ekumeniczna odpowiedzialność na początku trzeciego tysiąclecia*, Lublin, 2003, s. 65–74; *Ekumenizm wewnętrzny w prawosławiu rosyjskim przykładem duchowości niepojednanych?*, w: *Ekumenizm duchowy – duchowość pojednania*, Opole 2012, s. 207–236; *The Papal Primacy as a Matter of the Ecumenical Dialogues* [Prymat papieski jako przedmiot dialogów ekumenicznych], w: *Pápežský primát v katolicko-pravoslávnom ekumenickom dialógu / The Primacy of the Pope in Catholic-Orthodox Ecumenical Dialogue, Súbor štúdií*, Š. MARINČAK (red.), [Orientalia et occidentalia. Analecta Instituti studii spiritualitatis orientialium occidentaliumque provehendis nomine P. Michaelis Lacko Apellati, t. XIII], Košice 2013, s. 35–48.

² Wymieńmy przykładowo: *Současné slovenské verze byzantské liturgie sv. Jana Zlatoústého* [Współczesne wersje słowackie liturgii bizantyjskiej św. Jana Chryzostoma], Olomouc 2001, ss. 136; *Obrády žehnání v různých liturgických tradicích. Colloquium liturgicum 2006* [Obrzędy błogosławieństw w różnych tradycjach liturgicznych], Olomouc 2006, ss. 102; *Liturgická a eklesiální plurali-*

dycji cyrylo-metodiańskiej³ oraz patrologii⁴. Niemarginalnie zajmuje się także teorią i praktyką translatorstwa tekstów liturgicznych, w tym specjalistyczną terminologią teologiczną w obszarze bliskich sobie języków (czeski, słowacki, polski, angielski)⁵. W swojej działalności popularyzatorskiej nawiązuje do antropologii transkulturowej, kiedy podejmuje zagadnienia związane ze świętowaniem, życiem rodzinnym i współczesnymi problemami społecznymi⁶.

---

ta na území Československa v první polovině 20. let [Pluralizm liturgiczny i eklezjalny na terenach Czechosłowacji w pierwszej połowie XX w.], Olomouc 2011, ss. 219; *Obrády manželství v různých liturgických tradicích* [Obrzędy małżeństwa w różnych tradycjach liturgicznych], Olomouc 2013, ss. 186; *Pohřební obrády v různých liturgických tradicích* [Obrzędy pogrzebu w różnych tradycjach liturgicznych], Olomouc 2015, ss. 233.

³ Na przykład: *Cyrylo-metodiańskie dokumenty papieskie z lat 869–1985. Výběr* [Cyrylo-metodiańskie dokumenty papieskie z lat 869–1985], Velehrad – Olomouc 2003, ss. 192; *Kritéria určování obradovej príslušnosti cyrilometodskej misie* [Kryteria określania przynależności obrządkowej misji cyrylo-metodiańskiej], w: *Duchovně, intelektuálně a politické pozadí cyrilometodskej misie před jej příchodem na Velkou Moravu. Monografia příspěvkov z mezinárodního vedeckého symposia Nitra, 2. júl 2007*, Nitra 2007, s. 90–103; *Cyrylo-metodiańskie dědictví výzvu pro evropské integrační procesy i národní a konfesní tradice?* [Dziedzictwo cyrylo-metodiańskie wezwaniem dla europejskich procesów integracyjnych oraz tradycji narodowych i konfesyjnych?], w: *Kirilo-Methodievskoto kulturno nasledstvo i nacionalnata identičnost / Cyrilo-metodiańskie kultúrne dedičstvo a národná identita* [Kirilo-Methodievski studii, kn. 20], Sofia 2011, s. 60–75.

⁴ Na przykład: *Do akej miery je sv. Ján Zlatoústý pôvodcom Liturgie sv. Jána Chryzostoma? Niekoľko systemizujúcich poznámok ku kritériám určovania autorstva najčastejšie používanej byzantskej liturgie* [Na ile św. Jan Złotousty jest twórcą Liturgii św. Jana Chryzostoma? Kilka systematyzujących uwag na temat określania autorstwa najczęściej stosowanej liturgii bizantyjskiej], w: J. ZOZUEK (red.), *Život a dielo svätého Jána Zlatoústeho. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Prešov, 23. 4. 2007*, Prešov 2007, s. 83–94; *Hlavní teologické důrazy paschalního kánonu Jana Damašského a byzantské velikonoční jitřní* [Główne akcenty teologiczne kanonu paschalnego Jana Damasczeńskiego oraz bizantyjskiej jutrzni paschalnej], w: V. HUŠEK, P. KITZLER, J. PLÁTOVÁ (red.), *Antické křesťanství: liturgie, rétorika, antropologie. Sborník z konference Centra pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty a Patristické společnosti České Republiky (Olomouc 7.–8. listopadu 2008)*, Brno 2009, s. 53–68.

⁵ Na przykład: *Spôsob prekladu kľúčových termínov pre byzantskú teológiu a duchovnosť v poľských pravoslávnych verziách CHR a BAS v porovnaní s ich českými a slovenskými verziami* [Sposób tłumaczenia terminów kluczowych dla teologii i duchowości bizantyjskiej w polskich wersjach prawosławnych CHR i BAS w porównaniu z ich wersjami czeskimi i słowackimi], w: Š. MARINČÁK (red.), *Problematika prekladov bohoslužobných textov do živého jazyka. Súbor štúdií*, [Orientalia et dialectalia. Analecta Instituti studii spiritualitatis orientaliu occidentaliumque proventus nomine P. Michaelis Lacko Apellati, t. VIII], Košice 2010, s. 27–52. M. STAROWIEYSKI, *Słownik raniekrześcijańskiej literatury Wschodu. Arabska, arméńska, etiopska, gruzińska, koptska a syrska literatura*, Czerweny Kostelec 2012, ss. 369; W. HRYNIEWICZ, *Unia a uniatyzmus w katolicko-prawosławnym dialogu: Problemy, trudności a nadzieje*, w: *Wybrane odczyty z perspektywy teologii w wschodnich kościołach zjednoczonych s Rzymem / Selected questions and perspectives on the theology in the Eastern Churches united with Rome*, Košice 2014, s. 361–390; T. VÍSI, *Berakha (żehnanie, dobrořeżenie) w żydowskiej tradycji*, w: W. BUGEL (red.), *Obrády žehnaní v různých liturgických tradicích*, Olomouc 2006, s. 9–15; D.R. HOLETON, *Žehnaní neživých předmětů a «nečlověčích» bytostí v anglickánské liturgické tradici*, w: W. BUGEL (red.), *Obrády žehnaní v různých liturgických tradicích*, Olomouc 2006, s. 23–41.

⁶ Przykładowo: *Prínos východní antropologie pro integraci Evropy* [Wkład antropologii wschodniej w integrację Europy], w: S. RABIEJ (red.), *Człowiek drogą Europy: Z naukowej współpracy wydziałów teologicznych w Pradze, Trnawie i Opolu (Colloquia Theologica nr 4)*, Opole 2004, s. 49–58; *Společenská odpovědnost podniků v současné Evropě. Velehrad 3.–4.7.2005* [Odpowiedzialność

Wśród wymienionych kierunków badawczych największa liczba publikacji naukowych związana jest z szeroko pojętą problematyką wschodniego chrześcijaństwa. W jej ramach autor omawia liturgie wschodnie, zwłaszcza tradycji bizantyjsko-słowiańskiej, unie kościelne, historię i duchowość katolickich Kościołów wschodnich, dysydenckie ruchy religijne w prawosławiu rosyjskim. Pokłosiem tych badań były dwie monografie: *Současné slovenské verze byzantské liturgie sv. Jana* oraz *Ekleziologie Užhorodské unie a jejích dědiců na pozadí doby*.

Od 2003 r., zatrudniony w Katedrze Teologii Liturgicznej, prowadzi zajęcia z liturgiki zachodniej. Znalazło to odzwierciedlenie w kilku jego czeskich publikacjach⁷. Inne artykuły w tej grupie tematycznej dotyczą reformy soborowej – obrzędów Wiatyku (*Viaticum v reformě 2. Vatikánského koncilu*), wdrażania odnowy posoborowej w warunkach czechosłowackich („*Sacrosanctum concilium*“ – *initium culmenque instaurationis Ecclesiae? Kontext i uwarunkowania historycne wprowadzania reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w warunkach czechosłowackich*) oraz urzeczywistniania liturgii na poziomie diecezjalnym (*Liturgie partikulární církve*). Natomiast jeden z nich stanowi dialog z socjologicznym ujęciem problematyki liturgicznej we Francji (*Jak se (ne)stát obětí (pseudo)vědeckosti. Teologická dekonstrukce diskuse ke „kvazikněžské vrstvě“*).

Do tego nurtu badań nad liturgią rzymską wpisuje się monografia: *Anafora jako teologický text. Vybrané otázky na příkladu pokoncilních eucharistických modliteb římské liturgie* (Anafora jako tekst teologiczny. Zagadnienia wybrane na przykładzie posoborowych modlitw eucharystycznych liturgii rzymskiej). Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015, ss. 316. Na jej treść rozmieszczoną w trzech rozdziałach składa się omówienie w porządku chronologicznym oficjalnych tekstów liturgicznych i innych ważnych dokumentów kościelnych dotyczących anafor posoborowych.

Już we *Wstępie* (ss. 14–15) Bugel referuje treść istniejących opracowań dotyczących problematyki anafor. Zaznacza, że nie chce powielać tych informacji, lecz wykorzystuje je w swojej analizie teologicznej całego tła procesu wprowadzania

---

społeczna zakładów pracy we współczesnej Europie], Olomouc 2008, ss. 140; *Antropologia (dla i nie tylko) ludzi dobrej woli*, w: S.C. NAPIÓRKOWSKI (red.), *Prorocy Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku. Materiały III i IV Forum Teologów Europy Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2009, s. 159–169; *Mezi dekonstrukcí křesťanské liturgie a návratem k přírodním náboženstvím – náboženské obřady bezpopoveckých konfesně-obřadních skupin. Pokus o charakteristiku* [Między dekonstrukcją liturgii chrześcijańskiej a powrotem do religii naturalnych – obrzędy religijne bezpopowskich grup konfesyjno-religijnych. Próba charakterystyki], w: K. ŽEŇUCHOVÁ (red.), *Ludová próza na Slovensku v kontexte dejín slavistiky*, Bratislava 2015, s. 295–336.

⁷ *Obřady žehnání v různých liturgických tradicích. Colloquium liturgicum 2006*, Olomouc 2006, ss. 102; *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. Století*, Olomouc 2011, ss. 219; *Obřady manželství v různých liturgických tradicích*, Olomouc 2013, ss. 186; *Pohřební obřady v různých liturgických tradicích*, Olomouc 2015, ss. 233.

anafor posoborowych. Pierwszy rozdział (s. 17–80) obejmuje okres od rozpoczęcia prac nad reformą *ordo missae* do 1970 r. Autor analizuje proces podziału kompetencji i wytworzenia specjalnych organów ds. reformy liturgicznej, prace związane z reformą Kanonu rzymskiego, motywy decyzji o zwiększeniu liczby anafor w liturgii posoborowej, aż po proces ustalenia kryteriów teologicznych dla nowych modlitw eucharystycznych. Ten rozdział zamyka omówienie znaczenia I Synodu Biskupów dla ostatecznego ukształtowania się liturgii mszalnej (s. 67–80).

Rozdział II (s. 81–158) omawia rozwój tytułowej kwestii w okresie następujących trzech lat (1970–1973). Daje to możliwość zreferowania sytuacji eklezjalno-społecznej wybranych krajów i regionów (Holandia, RFN, Belgia, Francja, Hiszpania, Czechosłowacja, kraje Ameryki Północnej i Łacińskiej). Podejmuje się oceny wybranych, nieautoryzowanych anafor (s. 111–133) oraz reakcji najwyższych władz kościelnych na fenomen stosowania niezatwierdzonych przez nie modlitw eucharystycznych (s. 134–158). Przeprowadzona przez autora analiza strukturalna i teologiczna dotycząca kluczowego słownictwa nie zawsze skłaniała go do zgody z ocenami i argumentacją teologiczną watykańskiej podkomisji eksperckiej.

Ostatni rozdział monografii zatytułowany *Inkulturace EM a mešniho slaveni* (s. 159–216), obejmuje treściowo proces powstawania dalszych anafor zatwierdzonych do użytku oficjalnego we kościelnych wspólnotach lokalnych. Autor referuje etapy wprowadzania nowych anafor poprzez poszczególne Konferencje Episkopatów, które zyskały zezwolenia na tworzenie wzbogaconych tekstów anafor. Omawia wyjątkową pozycję tzw. *Kanonu szwajcarskiego* (ss. 193nn) oraz anafory związane z inkulturacją liturgii rzymskiej dla Aborygenów, w tzw. liturgii zairskiej, wschodnioafrykańskiej liturgii z początku lat 70. oraz liturgii krajów azjatyckich, zwłaszcza Filipin i Indonezji (s. 203–216).

Wnioski z przeprowadzonych analiz autor zamieszcza w *Zakończeniu* monografii. Dostyc krytycznie ocenia prace watykańskich komisji eksperckich. Kwestionuje ich teologiczne kompetencje oraz zbyt arbitralną postawę wobec propozycji nowych anafor. Zarzuca też odpowiedzialnym za posoborową reformę liturgiczną brak pogłębionego rozumienia własnej tradycji liturgicznej, niespójność teologiczną i wybiórcze traktowanie faktów historycznych. Monografię wieńczy *Aneks* (s. 241–313) gdzie znajdujemy tłumaczenia (z komentarzami) tekstów 17 anafor. Pozwala to czytelnikowi zapoznać się bliżej z integralną treścią analizowanych anafor.

W sumie książka dra Waleriana Bugela realizuje nakreślony we *Wstępie* cel badawczy. Strukturalna, teologiczna i historyczna analiza posoborowych anafor została wzbogacona kulturowymi aspektami wprowadzania nowych treści. Cen-

na jest też komparatywna analiza słownictwa teologicznego modlitw eucharystycznych w oryginalnych wersjach narodowych oraz przepracowanej łacińskiej (s. 197–203).

Oceniając dotychczasowy dorobek naukowy, zakładać należy, że W. Bugel będzie systematycznie rozwijał swoją działalność pisarską na obranych ścieżkach badawczych. Zapewne pozostanie wierny teologii systematycznej ekumenicznie zorientowanej oraz teologii pastoralnej z jej elementami liturgicznymi. Jego prace nadal będą wzbogacały myśl teologiczną w obszarze języka polskiego, czeskiego i słowackiego.